

Hikem

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi Dergisi
Journal of Karamanoglu Mehmetbey University Faculty of Islamic Science

Eylöl/September 2023

Cilt/Volume: 1

Sayı/Issue: 1

Hikem

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi Dergisi
Journal of Karamanoglu Mehmetbey University Faculty of Islamic Science

Yayıncı/Publisher:

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi

Sahibi/Publisher:

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Baş Editör/Editor-in-Chief:

Dr. Talha FORTACI

Editör/Editor:

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Muaz GÜVEN

Editör Yardımcısı/Co-Editor:

Arş. Gör. Meral GEZEN

Arş. Gör. Ahmet Faruk SİLİFKE

Yayın Kurulu/Editorial Board:

Prof. Dr. İbrahim COŞKUN

Prof. Dr. Muhammet TARAKÇI

Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ

Doç. Dr. Yunus İNANÇ

Dergi Kurulu/Journal Board

Prof. Dr. İbrahim COŞKUN

Doç. Duran Ali YILDIRIM

Doç. Dr. Mesut CAN

Doç. Dr. Mustafa BAŞKONAK

Doç. Dr. Yusuf Erdem GEZGİN

Mizanpaj Editörü

Dr. Nevfel AKYAR

Yazım Editörü

Arş. Gör. Fatma GÜLER

Hikem

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi Dergisi
Journal of Karamanoglu Mehmetbey University Faculty of Islamic Science

Amaç ve Kapsam

HİKEM, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi tarafından Mart ve Eylül ayı olmak üzere yılda iki defa yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Dergimiz dinî araştırmalar alanına dair (Sosyal ve Beřeri Bilimler/Din Bilimleri) araştırma makalesi, derleme makale, çeviri makale, kitap kritiği, çeşitli tanıtım yazıları gibi çalışmalarını yayımlamayı amaçlamaktadır. Böylece yayımlanan nitelikli çalışmalar vasıtasıyla literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir. Dergimizin yayım dili Türkçe olmakla beraber Arapça, İngilizce gibi diğer dünya dillerinde de yayım yapılmaktadır. Yayımlanmak amacıyla gönderilen makaleler, çift taraflı kör hakemlik sistemine tabi tutulur. Ayrıca özel elektronik bir program marifetiyle söz konusu yazıların daha önce yayımlanmadığı ve intihal içermediği teyit edilir. Dergimize gönderilen makalelerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Mart sayısı için makale gönderiminde son tarih 15 Şubat, Eylül sayısı için makale gönderiminde son tarih 15 Ağustos olarak tayin edilmiştir.

HİKEM, Sosyal ve Beşerî Bilimler/Din alanlarında karşılaştırmalı ve disiplinler arası çok yönlü özgün çalışmalarını (İslam, din, etik, bilim, antropoloji, tarih, hukuk, dil bilim, felsefe, psikoloji, sosyoloji, eğitim, edebiyat ve sanat) yayımlamaktadır.

HİKEM, açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayımlanan rehberleri ve politikaları dikkate almaktadır. Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımını kullanarak intihal için taranır. İntihal/kendi kendine intihal tespit edilirse yazarlar bilgilendirilir. Editörler, gerekli olması halinde makaleyi değerlendirme ya da üretim sürecinin çeşitli aşamalarında intihal kontrolüne tabi tutabilirler. Yüksek benzerlik oranları, bir makalenin kabul edilmeden önce ve hatta kabul edildikten sonra reddedilmesine neden olabilir. Bu oranın dipnot ve kaynakça hariç %20'dan az olması beklenir.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

HİKEM, bilimsel bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimi ve dağıtımını ilkesini benimser. Bu doğrultuda uygulanan süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. Hikem yayın etiği kapsamında tüm paydaşların aşağıdaki etik sorumlulukları taşımasını beklenmektedir.

Anket ve Mülakata Dayanan Çalışmalar

HİKEM, bilimsel süreli yayıncılıkta etik güvence oluşturmak amacıyla, Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) "Dergi Editörleri için Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama Rehber İlkeleri" ve "Dergi Yayıncıları için Davranış Kuralları" ilkelerini benimsemektedir. Bu kapsamda dergiye gönderilen çalışmalarda yazarlardan aşağıdaki hususlara uymaları istenmektedir:

1. Etik kurul izni gerektiren, tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için etik kurul onayı alınmalı, bu onay makalenin ilk sayfasında belirtilmeli ve etik onay belgesi makaleyle birlikte dergipark sistemine yüklenmek suretiyle belgelendirilmelidir.

2. Etik kurul izni gerektiren araştırmalarda, izinle ilgili bilgilere (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde, ayrıca makalenin kaynakça kısmından sonra; olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalandığına dair bilgiye makalede yer verilmelidir.

Özel Sayı

Dergimiz Yayın Kurulu'nun talebi üzerine özel sayı yayımlayabilir.

Kör Hakemlik

Değerlendirme Süreci **HİKEM**'e gönderilen makaleler, ez iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur. Hakemlik süreci bilimsel yayımlamanın başarısının merkezinde bulunmaktadır. Hakemlik sürecinin korunması ve iyileştirilmesi taahhüdümüzün bir parçasıdır.

Yayın Politikası

Yayımlanmak üzere dergimize gönderilen makaleler önce editoryal ön incelemeden geçirilir ve derginin yayın politikasına ve yazım ilkelerine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı kontrol edilir. Daha sonra intihali önlemek için benzerlik taramasına tabi tutulur. Bu aşamalardan sorunsuz olarak geçen makaleler, çift taraflı körleme modelinin kullanıldığı ekran değerlendirmesi sürecine dahil edilir.

1. Yazarlık

- Kaynakça listesi eksiksiz olmalıdır.
- İntihal ve sahte veriye yer verilmemelidir. İntihal taraması neticesinde benzerlik oranı dipnotlar ve kaynakça hariç olmak üzere %20 ve üzeri olan makaleler dergi yayın politikası gereğince doğrudan reddedilir.
- Aynı araştırmanın birden fazla dergide yayımlanmasına teşebbüs edilmemeli, bilim araştırma ve yayın etiğine uymalıdır. Bilim araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:
  - İntihal: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini sahiplerine bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak,
  - Sahtecilik: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayımlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek,
  - Çarpıtma: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler ve/veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,
  - Tekrar yayım: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak, • Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,
  - Haksız yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

- Diğer etik ihlali türleri: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak (YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Madde 8).

2. Yazarın Sorumlulukları

- Tüm yazarlar önemli oranda araştırmaya katkıda bulunmalıdır.
- Makaledeki tüm verilerin gerçek ve özgün olduğu beyanı gerekir.
- Tüm yazarlar geri çekmeyi ve hataların düzeltilmesini sağlamak zorundadır.

3. Hakemliklerin Sorumlulukları

- Değerlendirmeler tarafsız olmalıdır.
- Hakemler araştırmayla, yazarlarla ve/veya araştırma fon sağlayıcılar ile çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Hakemler ilgili yayımlanmış ancak atıfta bulunulmamış eserleri belirtmelidirler.
- Kontrol edilmiş makaleler gizli tutulmalıdır.

4. Editöryal Sorumluluklar

- Editörler bir makaleyi kabul etmek ya da reddetmek için tüm sorumluluğa ve yetkiye sahiptir.
- Editörler kabul ettiği ya da reddettiği makaleler ile ilgili çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Sadece alana katkı sağlayacak makaleler kabul edilmelidir.
- Hatalar bulunduğu zaman düzeltmenin yayımlanmasını ya da geri çekilmesini desteklemelidir.
- Hakemlerin ismini saklı tutmalıdır ve intihal/sahte veriye engel olmalıdır.

İçindekiler/Contents

Jenerik / i
Amaç ve Kapsam / ii
Etik İlkeler ve Yayın Politikası (Editorial Policies) / iii
İçindekiler (Contents) / v
Editörden (From the Editor) / vii

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Silsiletu'l-Lisan ve el-Arabiyyetu Beyne Yedeyk Arapça Öğretim Setlerinde Tâbi'lerin Öğretiminin İncelenmesi

Reviewing the Teaching of Successions in Silsiletu'l-Lisan ve al-Arabiyyetu Beyne Yedeyk Arabic Teaching Sets

Öğr. Gör. İsmail Aldemir / 1-15

XVI. Yüzyıla Ait İki Memlûk Cildinin Tezyînî Açısından Değerlendirilmesi

The Evaluation of Two Mamluk Bindings of the XVI. Century in Terms of Enriching

Öğr. Gör. Dr. Betül Şahin / 17-36

Kitab-ı Mukaddes'in Protestanlık Öncesi Almanca Çevirilerine Bir Bakış

A Look at the Pre-Protestant German Translations of the Bible

Dr. Öğr. Üyesi Salih Çinpolat / 37-50

Tercüme Makaleler / Translate Articles

XVII. Yüzyılın Ortalarına Kadar Belh'in Topoğrafyası

The Topography of Balkh Down to the Middle of the Seventeenth Century / Prof. Dr. Zeki Velidi Togan

Doç. Dr. Mesut Can / 51-60

Kur'an Tefsirinde İsrâiliyyât Kullanımına Dair Modern Arapça Çalışmalara Bir Bakış

A Review of Contemporary Arabic Scholarship on the Use of Isrâiliyyât for Interpreting the Qur'an / Kareem Rosshandler

Dr. Nevfel Akyar / 61-77

KİTAB-I MUKADDES'İN PROTESTANLIK ÖNCESİ ALMANCA ÇEVİRİLERİNE BİR BAKIŞ

A LOOK AT THE PRE-PROTESTANT GERMAN TRANSLATIONS OF THE
BIBLE

Salih Çinpolat

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe
ve Din Bilimleri Bölümü

Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Islamic Sciences, Department of
Philosophy and Religious Studies

salihcinpolat@kmu.edu.tr

 0000-0003-2065-192X

Makale Türü <i>Article Type</i>	Araştırma Makalesi <i>Research Article</i>
Geliş Tarihi <i>Date of Submission</i>	03.09.2023
Kabul Tarihi <i>Date of Acceptance</i>	08.09.2023
Yayın Tarihi <i>Date of Publication</i>	30.09.2023
Yayın Sezonu <i>Pub Date Season</i>	Eylül <i>September</i>
DOI	
Benzerlik Taraması <i>Plagiarism Checks</i>	Yapıldı – iThenticate <i>Yes – iThenticate</i>
Değerlendirme <i>Peer-Review</i>	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editörler Kurulu Üyesi - Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem - Çift Taraflı Körleme <i>Single anonymized AInternal (Editor board member) Double anonymized - Two External</i>
Etik Beyan <i>Ethical Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited</i>
Atf Bilgisi <i>Citation</i>	Salih Çinpolat, "Kitab-ı Mukaddes'in Protestanlık Öncesi Almanca Çevirilerine Bir Bakış", Hikem 1/1 (2023), 37-50.

Öz

Katolik Hristiyanlıkta Kitab-ı Mukaddes'in Latince çevirisi (Vulgata) esas metin kabul edilirken, Protestanlıkta Latincenin kutsallığına karşı çıkmış, Hristiyan kutsal kitabının farklı dillere çevrilerek mesajının tüm dünyaya ulaştırılmasına önem verilmiştir. Martin Luther, Kitab-ı Mukaddes'in otoritesine vurgu yapmış (Sola Scriptura) ve onu Almancaya çevirmiştir. Böylece Kitab-ı Mukaddes çevirileri Protestanlıkla özdeşleştirilmiş ve çeviri işleminin öncüsü olarak da Martin Luther ön plana çıkarılmıştır. Ancak Protestanlıktan önce de Kitab-ı Mukaddes'in Avrupa'da İtalyanca, Almanca, Flemenkçe ve Fransızca çevirileri yapılmış, Roma Katolik Kilisesi de bu çevirilerle ilgili bir yaptırım uygulamamıştır. Bu araştırmada henüz Protestanlık ortaya çıkmadan önceki yıllarda yapılan ve matbu olarak basılan Kitab-ı Mukaddes'in Almanca çevirilerinden on dört tanesi hakkında bilgi verilmiştir. Bu çeviriler basılan matbaanın sahibine nispet edilerek adlandırılmıştır. Johannes Mentelin, Heinrich Eggestein, Jodocus Pflanzmann, Günther Zainer, Johann Sensenschmidt-Andreas Frisner tarafından basılan ilk beş çeviride eser üzerinde basım yeri ve tarihi belirtilmemiştir. Çevirilerde kullanılan kelimeler, kağıt özellikleri ve gravürler üzerinde yapılan incelemelerden yola çıkılarak söz konusu beş çevirinin 1464-1476 yılları arasında yayımlandığı kabul edilmiştir. İlk iki çevirinin Strassburg'da, üçüncü ve dördüncü çevirilerin Augsburg'da, beşinci çevirinin ise Nürnberg'de basıldığı değerlendirilmektedir. Daha sonraki yıllarda yayımlanan çevirilerin ise matbaa sahibi, basım yeri ve yılına ait bilgiler şöyledir: Günther Zainer (Augsburg, 1477), Anton Sorg (Augsburg 1477, 1480), Anton Koberger (Nürnberg, 1483), Johann Reinharfd de Grüninger (Strassburg, 1485), Johann Schönsperger (Augsburg, 1487, 1490), Hans Otmar (Augsburg, 1507), Silvan Otmar (Augsburg, 1518). Buna göre henüz Protestan hareket ortaya çıkmadan ve Martin Luther Kitab-ı Mukaddes'i Almancaya çevirmeden önce Kitab-ı Mukaddes'in Almanca çevirileri yapılmış ve yayımlanmıştır. Martin Luther'in Kitab-ı Mukaddes'i Grekçe kaynaklardan Almancaya çevirmesi, halkın anlayacağı kelimeler kullanmaya özen göstermesi, Protestanların da tarihi süreçte Kitab-ı Mukaddes'i farklı dillere çevirmek için gösterdikleri çabalar önemlidir. Ancak Hristiyan kutsal kitabının Latince dışındaki dillere (özellikle Almancaya) yapılan çevirilerinin Protestanlık ve Martin Luther'den önce de var olduğu bilinmelidir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Kitab-ı Mukaddes, Çeviri, Martin Luther, Almanca, Protestanlık

Abstract

While the Latin translation of the Bible (Vulgate) was accepted as the main text in Catholic Christianity, Protestantism rejected the sanctity of Latin and emphasised the importance of getting the message of the Christian holy book to the whole world by translating it into different languages. Martin Luther emphasised the authority of the Bible (Sola Scriptura) and translated it into German. Thus, translation of the Bible became identified with Protestantism and Martin Luther was seen as the pioneer of the translation process. Before Protestantism, however, there were Italian, German, Dutch and French translations of the Bible in Europe, and the Roman Catholic Church imposed no sanctions on these translations. This research provides information on fourteen of the German translations of the Bible that were made and published in print in the years before the emergence of Protestantism. These translations are named after the owner of the printing press. For the first five translations, by Johannes Mentelin, Heinrich Eggestein, Jodocus Pflanzmann, Günther Zainer, Johann Sensenschmidt-Andreas Frisner, the place and date of publication are not indicated on the work. Based on the words used in the translations, the characteristics of the paper and the studies of the engravings, it is assumed that the five translations in question were published between 1464 and 1476. The first two translations are thought to have been published in Strasbourg, the third and fourth in Augsburg and the fifth in Nuremberg. Information on the printer, place and year of the translations published in the following years is as follows Günther Zainer (Augsburg, 1477), Anton Sorg (Augsburg, 1477, 1480), Anton Koberger (Nuremberg, 1483), Johann Reinharfd de Grüninger (Strasbourg, 1485), Johann Schönsperger (Augsburg, 1487, 1490), Hans Otmar, (Augsburg, 1507), Silvan Otmar (Augsburg, 1518). For example, German translations of the Bible were made and published before the Protestant movement arose and before Martin Luther translated the Bible into German. Martin Luther's translation of the Bible from Greek sources into German, his careful use of words that people could understand, and the efforts of Protestants to translate the Bible into different languages in the historical process are important. However, it is important to know that translations of the Christian holy book into languages other than Latin (especially German) predate Protestantism and Martin Luther.

Keywords: History of Religions, Bible, Translation, Martin Luther, German, Protestantism

Giriş

Türkçede *Kitab-ı Mukaddes* veya *Kutsal Kitap* olarak ifade edilen Hristiyanların kutsal kitabı, “Eski Ahit” ve “Yeni Ahit” olarak iki bölümden oluşur. Hristiyanların “Eski Ahit” olarak adlandırdığı kısım, Yahudilerin de kutsal kitabıdır ve aslen İbranicedir. Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı Kudüs ve çevresinde Aramicenin yaygınlaşması üzerine M.Ö. V. yüzyıldan itibaren Yahudi kutsal kitabı Aramice kayda alınmış (Targum), M.Ö. III. yüzyılda ise bölgedeki Helenistik kültürün etkisiyle Grekçeye çevrilmiştir (Septuagint).⁷⁰

“Yeni Ahit” ise İsa’nın hayatının, mesajının, havarilerin yaşadıkları olayların, çeşitli bölgelerde yaşayan Hristiyanlara yönelik yazılan mektupların ve kıyamete yakın İsa’nın ikinci defa dünyaya geleceğinin anlatıldığı metinlerdir. İsa’nın, mesajını insanlara duyururken, bölgedeki yaygın konuşma dili olan Aramiceyi kullandığı kabul edilir. Onun hayatını ve mesajını anlatan İncillerin ilk olarak Aramice mi yoksa Grekçe mi yazıldığı konusunda farklı görüşler vardır.⁷¹ Ancak günümüze ulaşan en eski tarihli “Yeni Ahit” metinleri Grekçedir.⁷² İsa’nın Grekçe konuştuğuna dair bir bilgi olmadığından, Grekçe yazılan İncillerin de bir tür çeviri çalışması olduğu söylenebilir.

Pavlus’un Anadolu’ya ve Balkanlara yaptığı misyon yolculukları⁷³ ve İsa’nın mesajının İsrailoğullarına mensup olmayanlar arasında da yayılması gerektiğine yönelik kararların⁷⁴ etkisiyle Hristiyanlık, pagan anlayışa sahip Romalılar ve Grekler arasında yayılmıştır. Bunun yanında Süryani, Kıpti, Ermeni, Habeşi ve Gürcüler arasında da Hristiyanlığı benimseyenler olmuş ve bu dillerde çeviriler de yapılmıştır. Roma merkezli Batı Hristiyanlığı, II. yüzyılın sonlarından itibaren Latinceye öncelik vermiş; Papa I. Damasus’un (305-384) görevlendirmesiyle Jerome (Hieronymus, 347-420) tarafından 405 yılında *Kitab-ı Mukaddes’in* Latince çevirisi tamamlanmıştır.⁷⁵ Böylece Roma merkezli Batı Hristiyanlığı *Kitab-ı Mukaddes’in* Latince çevirisi *Vulgata’yı* esas kutsal metin olarak kullanmıştır. Roma Kilisesi, Latinceyi hem ibadet hem de kutsal kitap dili olarak kabul etmiş, matbaanın icadıyla birlikte *Vulgata’nın* “Güttenberg Bible” (1456), “The Menz Psalter” (1457) ve “The Bamberg Bible” (1460) olarak bilinen baskıları yayımlanmıştır.⁷⁶

⁷⁰ Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005), 401, 748.

⁷¹ Samuel I. Feigin, “The Original Language of the Gospels”, *Journal of Near Eastren Studies*, 2/3 (1943), 187-197; Funda Toprak, *XVII. Yüzyıla Ait Bir İncil Tercümesi: İnceleme-Metin-Sözlük* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası, 2006), 5-6.

⁷² Şaban Kuzgun, *Dört İncil Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları, Çelişkileri* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2008), 210-211.

⁷³ *Kutsal Kitap* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Yayınları: 2020), Elçilerin İşleri, 13: 1-52; 14: 1-28; 15: 36-41; 16: 1-40; 17: 1-34; 18: 1-23; 19: 1-41; 20: 1-38; 21: 1-26.

⁷⁴ Elç. 15: 1-21.

⁷⁵ Jack P. Lewis- Charles W. Draper, “A History of Bible Translations” <https://www.csmedia1.com/meadowbrookchurch.com/rtbtranslationshistory.pdf> (Erişim: 21 Mayıs 2023).

⁷⁶ Wendell Prime, *Fifteenth Century Bibles A Study In Bibliography* (New York: Anson D. F. Randolph and Company, 1888), 35-38; 49-50; 55-58; 71-87.

Roma Katolik Kilisesi, Latince Vulgata'yı esas almış olsa da Avrupa'da farklı dilleri konuşan Hristiyanlar tarafından kutsal kitabın anlaşılabilmesi için çeviri çalışmalarının yapılması gerektiğini savunanlar da olmuştur. Kitab-ı Mukaddes'i 1382 yılında İngilizceye çevirerek bu alanda öncülük edenlerden biri John Wycliffe (y. 1328-1384)'dir. Daha sonra özellikle 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kitab-ı Mukaddes'in İtalyanca, Flemenkçe, İspanyolca, Fransızca ve Almanca çevirileri de yapılmıştır. Örneğin 1471 yılında Nicolas Jenson (1420-1480) ve Nicolo Malermi (1420-1482) tarafından İtalyanca;⁷⁷ daha sonraki yıllarda ise Flemenkçe (1477), İspanyolca (1478) ve Fransızca (1477, 1487) Kitab-ı Mukaddes çevirileri yayımlanmıştır.⁷⁸

Bu dönemde yayımlanan Almanca çevirilerin ise bir hayli fazla olduğu görülmektedir: 1460'lı yıllardan itibaren farklı Alman lehçelerinde⁷⁹ 14 adet "High German" (Hochdeutsch), 4 adet de "Low German" (Plattdeutsch) kategorisinde Kitab-ı Mukaddes çevirisi yayımlanmıştır.⁸⁰ Ancak Kitab-ı Mukaddes'in çevirisi konusunda genelde Martin Luther'in 1522 yılında "Yeni Ahit"i, 1534 yılında ise "Eski Ahit"i Almancaya çevirdiğine vurgu yapılmış⁸¹ ve bu işlem Martin Luther, dolayısıyla Protestanlık ile özdeşleştirilmiştir. Ülkemizde de Protestanlık söz konusu olduğunda Martin Luther'in Kitab-ı Mukaddes'i Almancaya çevirdiğine vurgu yapılmış⁸² hatta onun, Kutsal Kitap'ı Latince dışında bir ulus diline çevirme cesareti gösteren ilk çevirmenlerden olduğu belirtilmiştir.⁸³ Protestanlık öncesi döneme ait Kitab-ı Mukaddes'in Almanca çevirileri hakkında ise, Luther'in çevirisinden önce Latince Vulgata'dan Almancaya çevrilmiş 18 tane Kitab-ı Mukaddes çevirisinin olduğu zikredilse de bu çevirilerin hangi tarihlerde ve kim tarafından yapıldığı/yayımlandığı konusunda bilgi verilmemiştir.⁸⁴

⁷⁷ http://textus-receptus.com/wiki/Bible_translations_into_Italian (Erişim 04 Şubat 2023); Prime, *Fifteenth Century Bibles*, 91-92. (Nicolo Malermi'nin Kutsal Kitap'ın İtalyanca çevirisinin baskı tarihi olarak 1477 yılı da belirtilmiştir.)

⁷⁸ Prime, *Fifteenth Century Bibles*, 92.

⁷⁹ Almanca, farklı lehçeleri ile çeşitlilik gösteren bir dildir. Almanca lehçeleri genel olarak "High German" ve "Low German" olarak iki ana dala ayrılabilir. Kuzey Almanya'nın düz ovalarında yaşayanların konuştuğu lehçeye "Low German" (*Plattdeutsch/Niederdeutsche*), daha dağlık olan güneyde yaşayanların lehçesine ise "High German" (*Hochdeutsch*) denilir. "High German" (Hochdeutsch), okullarda ve medyada kullanılan standart yazılı ve sözlü dili ifade eder. Bkz. <https://language.mki.wisc.edu/essays/high-and-low-german/> (Erişim 01 Şubat 2023).

⁸⁰ Kenneth A. Strand, *German Bibles Before Luther The Story of 14 High-German Editions* (Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1966), 15; "Low German" lehçesindeki Almanca çevirilerin matbaa ve tarihleri ise şöyledir: Heinrich Quentel (Köln 1478/1480); Stephan Arndes, (Lübeck 1494); Lorenz Stuchs (Halberstadt 1522). Bkz. Prime, *Fifteenth Century Bibles*, 91; <https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/BIBLIA.htm#GW04296> (Erişim 01 Şubat 2023)

⁸¹ Melissa Petruzzello, "Biblical Translation", *Britannica*, (Erişim 30 Ocak 2023); Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, 401-402.

⁸² Ekrem Sarıçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2002), 368; Hakan Olgun, "Protestanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 123; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, 402.

⁸³ Ayla Akın-Muharrem Tosun, "Kutsal Kitap Çeviri Yöntemlerine Çeviribilimsel Bir Yaklaşım", *International Journal of Language Academy*, 4/13 (2016), 62.

⁸⁴ Hakan Olgun, *Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto* (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2016), 154; Rabia Göksel, *Hristiyanlığın Tarihi Sürecinde Kutsal Kitap Tercümelere* (Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2021), 51-54.

Bu araştırmada Protestanlık ortaya çıkmadan önceki yıllara ait Kitab-ı Mukaddes'in Almanca çevirilerinden, matbaada basılmış "High German" (Hochdeutsch) kapsamındaki 14 eviri hakkında genel bilgiler verilecektir. Böylece Kitab-ı Mukaddes'in Almancaya eviri işleminin Martin Luther ile başlamadığına ve Protestanlık ncesi çeviriler konusunda Roma Katolik Kilisesi'nin bir aforoz uygulamasına girişmediğine dikkat çekilecektir.

1. Martin Luther ncesi Yayınlanmış Almanca Kitab-ı Mukaddes evirileri (1464-1483)

Martin Luther, 10 Kasım 1483 yılında Saksonya'daki Eisleben kentinde doğmuş, ailesinin Mansfeld'e g etmesiyle 1488'de buradaki Latin Okulu'nda eğitim hayatına başlamış, Erfurt niversitesi'ndeki eğitiminin ardından Felsefe ğretmeni olarak gevlendirilmiştir. Ailesinden uzakta yaşadığı zorluklar, çok yakın arkadaşının hastalanarak ölümü, ailesinin yanından dönerken yolda fırtınaya yakalanması ve ölüm tehlikesi atlatması gibi nedenlerle Augustinci keşişler manastırına girerek Katolik bir papaz olmuştur. Daha sonra Wittenberg niversitesi'nde Teoloji profesörü olarak dersler de veren Luther⁸⁵, Roma Katolik Kilisesi'nin bazı uygulamalarını eleştiren 95 maddelik tezini 1517 yılında Wittenberg Kilisesi kapısına asmaşı sonucu gelişen olaylar neticesinde 1520 yılında Papa X. Leo (1475-1521) tarafından aforoz edilmiştir. Luther, Roma Katolik Kilisesi'ne karşı onu koruyan Saksonya Prensi III. Frederick'in (1463-1525) himayesinde Wartburg şatosu'nda kaldığı dönemde Kitab-ı Mukaddes'i Almancaya evirme çalışmalarına başlamış ve Eylül 1522'de "Yeni Ahit" kısmını, 1534 yılında ise "Eski Ahit" kısmını bitirmiştir.⁸⁶ O, çevirisini yaparken, "evdeki annenin, sokaktaki çocuğun ve pazardaki adamın nasıl konuştuğuna bakarak" uygun kelimeler kullanmaya gayret etmiş ve eviri yöntemi olarak da "Verdeutschen" (Almancalaştırmak) denilen anlayışı esas almıştır.⁸⁷ Martin Luther'in Almanca Kitab-ı Mukaddes evirisinin önemi, kaynak metin olarak Latince yerine Grekeyi esas alması ve Saksonya eyaletindeki lehçeye göre halkın anlayacağı bir eviri yapmaya çalışmasıdır.⁸⁸ Ayrıca Luther'in söz konusu çevirisi edebi Almancanın gelişmesine katkı sağlamış, Goethe Almanların millet olma özelliğini kazanmasında Luther'in etkisine vurgu yapmıştır.⁸⁹ Martin Luther'in Almanca evirisi, onun Katolik Kilisesi tarafından aforoz edilmesinin ardından yayımlandığından, Reform hareketi liderinin çevirisi olarak meşhur olmuş ve Kitab-ı Mukaddes'in Almanca evirisi denilince akla ilk gelen eviri haline gelmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'in Almancaya ilk çevirisinin ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte, henüz Martin Luther doğmadan önce Almanca yazılan/basılan birçok Kitab-ı Mukaddes evirisinin olduğu kesindir. Luther ncesi basılan Almanca Kitab-ı Mukaddes evirileri yayımlandığı matbaacıya nispet edilerek adlandırılmıştır. Bu

⁸⁵ Olgun, *Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto*, 33-37.

⁸⁶ Ali Erbaş, *Hristiyanlıkta Reform ve Protestanlık Tarihi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 39-55; Olgun, *Luther ve Reformu*, 41-65.

⁸⁷ Akın-Tosun, "Kutsal Kitap eviri Yöntemlerine eviribilimsel Bir Yaklaşım", 62.

⁸⁸ Olgun, *Luther ve Reformu*, 154-156.

⁸⁹ Grsel Ayt, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983), 25.

çevirilerden bazılarında basım yeri ve yayım tarihi net olarak belirtilmese de araştırmacılar kullanılan kelimelere, yazım çeşidine/stiline ve sayfalardaki gravürlere göre çevirilerin yayımlandığı matbaa, şehir ve yayım tarihi hakkında değerlendirmeler yapmıştır. Buna göre, üzerinde açıklayıcı bilgiler yer almasa da Kitab-ı Mukaddes'in Almanca çevirilerinden ilk beşinin basıldığı matbaa, şehir ve muhtemel basım tarihleri konusundaki kanaat şöyledir:

1. Johannes Mentelin, Strassburg, 1464-1466.
2. Heinrich Eggestein, Strassburg, 1470-1473.
3. Jodocus Pflanzmann, Augsburg, 1473-1475.
4. Günther Zainer, Augsburg, 1473-1475.
5. Johann Sensenschmidt-Andreas Frisner, Nürnberg, 1473-1476.⁹⁰

Bu çevirilerle ilgili basım tarihi ve yeri hakkındaki değerlendirmelerde matbaa sahiplerine ilişkin bilgiler de önemlidir. Buna göre Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirisinin ilk baskısını yayımlayan *Johann Mentel (Johannes Mentelin)* 1410 tarihinde doğmuş, 1458 yılından itibaren Strassburg'da matbaacılık ve kitapçılık yapmış, aralarında Kitab-ı Mukaddes baskıları da olmak üzere birçok önemli kitap basımını gerçekleştirmiş ve 1478 yılında ölmüştür.⁹¹ Mentelin'in Strassburg'daki matbaasında 1466 yılında basıldığı değerlendirilen Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirisi bu alanda matbaada basılan ilk eser kabul edilir.⁹² Bu matbu eserin Münih nüshasında yer alan "1466 27 Junio ward dicz buch gekuft vneingepunden um 12 guld." notu, kitabın 27 Haziran 1466 tarihinde satın alındığına işaret etmektedir.⁹³ Bu Almanca çeviri, iki sütun halinde her sütunda 60 satır yer alacak şekilde 406 yapraktan oluşmaktadır. Ebat ve malzeme özelliği bakımından ise sürekli okumak için elverişli olmadığı söylenebilir.⁹⁴

Kitab-ı Mukaddes'in Almanca çevirilerinde ikinci sırada zikredilen *Heinrich Eggestein*, 1415/1420 yıllarında doğmuş, 1442 yılından itibaren Strassburg'da ikamet etmiş, bir süre Starassburg Piskoposu'nun yanında görev almış, daha sonra da matbaasını kurarak çoğunluğu Latince eserler olmak üzere 50'den fazla eserin basımını gerçekleştirmiştir.⁹⁵ Heinrich Eggestein'e atfedilen Almanca çeviri, bir sayfada iki sütun halinde, her sütunda 60 satır ve 405 yapraktan oluşmuştur.⁹⁶ Ancak bu çevirilerin, o dönemlerde matbaanın yeni yaygınlaşmaya başlaması ve kitapların çok ucuz olmaması nedeniyle geniş kitlelere ulaşmadığı söylenebilir.⁹⁷

Bir diğer matbaacı *Jodocus Pflanzmann* (1430-1497), Augsburg'da 1475-1481 yılları arasında matbaa işletmiş, aynı zamanda Augsburg Kilise Mahkemesi'nde de resmi

⁹⁰ Strand, *German Bibles Before Luther*, 20-21; Prime, *Fifteenth Century Bibles*, 91.

⁹¹ Heinrich Wilh. Wallau, "Johannes Mentelin", (Erişim 02 Şubat 2023).

⁹² T. H. Darlow-H. F. Moule, *Historical Catalogue of the Printed Editions of Holy Scripture in the Library of the British and Foreign Bible Society* (London: The Bible House, 1911), II/482.

⁹³ William Kurrelmeyer, "The Genealogy of the Pre-Lutheran Bibles," *Journal of Germanic Philology*, III, (1900), 238.

⁹⁴ Prime, *Fifteenth Century Bibles*, 89-90; *Johannes Mentelin, Biblia* (Strassburg: 1466?), Münchener Digitalisierungszentrum (MDZ) Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

⁹⁵ Strand, *German Bibles Before Luther*, 36.

⁹⁶ Heinrich Eggestein, *Biblia*, (Strassburg: 1470?), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

⁹⁷ Prime, *Fifteenth Century Bibles*, 90.

olarak görev yapmıştır. 1475 yılında yayımladığı kabul edilen Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirisi, bir sayfada iki sütun halinde, her sütunda 57 satır ve 456 yapraktan oluşmuştur.⁹⁸

15. yüzyıl Alman matbaacılarından *Günther Zainer* (1430-1478) da Augsburg'da 1467 yılından itibaren matbaa işletmiş ve matbaasında basılan kitapların listelerini içeren reklam kartları bastırmasıyla dikkat çekmiştir. O, Kitab-ı Mukaddes'in Almanca çevirisinin bir baskısını 2 cilt halinde 1475/1476 yılında, diğer baskısını ise 1477 yılında yayımlamıştır.⁹⁹

Johann Sensenschmidt (1422/1432-1491) ve *Andreas Frisner* (1448-1504) ise 1474-1478 yıllarında Nürnberg'de (Nuremberg) birlikte çalışmıştır. 1476/1478 yılında yayımladıkları Kitab-ı Mukaddes çevirisi¹⁰⁰ ikisine birlikte atfedilmektedir. *Johann Sensenschmidt*, daha sonra Bamberg'e taşınmış ve 21 Mayıs 1491 yılında ölmüştür. *Frisner* ise, Leipzig Üniversitesi'nin rektörü olmuş, 1491 yılında Roma'ya gitmiş ve Papa VI. Alexander ile de görüşmüştür.¹⁰¹

Yukarıda belirtilen Almanca çevirilerin ardından *Anton Sorg* (1430-1493), Augsburg'da 1477¹⁰² ve 1480 yıllarında;¹⁰³ *Anton Koberger* (1440-1513) ise Nürnberg'de 17 Şubat 1483 tarihinde Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirilerini yayımlamıştır.¹⁰⁴

Hristiyan Kutsal Kitabının Almanca çevirilerinden basım yeri ve tarihi konusunda net bilgilerin olmadığı ilk 5 çevirinin yazılış/basım tarihleri konusunda araştırmacıların verdiği en geniş tarih aralığı 1464 ile 1478 yıllarıdır. Bu tarihlerden hangisi kabul edilirse edilsin, çeviriler Martin Luther henüz doğmadan (1483) önce yapılmış ve yayımlanmıştır.¹⁰⁵ Buna göre Martin Luther'in doğumundan önce 9 adet "High German" (Hochdeutsch) kapsamında Kitab-ı Mukaddes çevirisi yayımlanmıştır.

2. Martin Luther'in Doğumundan Kitab-ı Mukaddes'i Almancaya Çevirisine Kadarki Süreçte Yayımlanmış Kutsal Kitap Çevirileri (1483-1522)

Martin Luther'in doğum tarihi olan 10 Kasım 1483 ile Yeni Ahit'i Almancaya çevirdiği Eylül 1522 tarihleri arasında yayımlanmış Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirileri, *Johann(es) Reinhard de Grüninger/Hans Grüninger* (1455-1532), *Johann Schönsperger* (1455-1521), *Hans Otmar* ve *Silvan Otmar*'ın matbaalarında basıldığından bu kişilerin adına nispet edilmiştir.

Johann Reinharfd de Grüninger, 1483 yılında Strassburg'da matbaa işine başlamış, 1531 yılına kadar matbaasında Kitab-ı Mukaddes'in Latince çevirileri dâhil birçok eser basmıştır. Hatta Protestanların etkisinin ve gücünün arttığı dönemlerde bile Katolik eserler basmaya devam etmiştir.¹⁰⁶ Onun 1485 yılında basılan Almanca Kitab-ı

⁹⁸ Jodocus Pflanzmann, *Biblia*, (Augsburg: 1475?), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

⁹⁹ Günther Zainer *Biblia I,II*, (Augsburg 1475/1476?), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

¹⁰⁰ *Sensenschmidt-Frisner, Biblia I, II*, (Nürnberg: 1476/1478?), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

¹⁰¹ Strand, *German Bibles Before Luther*, 36.

¹⁰² Anton Sorg, *Biblia I-II*, (Augsburg: 1477), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

¹⁰³ Anton Sorg, *Biblia I-II*, (Augsburg: 1480), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

¹⁰⁴ Anton Koberger, *Biblia* (Nuremberg, 1483), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

¹⁰⁵ Strand, *German Bibles Before Luther*, 20-21.

¹⁰⁶ Strand, *German Bibles Before Luther*, 36-37.

Mukaddes çevirisi, iki sütun halinde 43 satırlı, 1. Cilt 467, 2. Cilt ise 464 yapraktan oluşmaktadır.¹⁰⁷

Johann Schönsperger, 1481 yılında matbaacılığa başlamış, İmparator Maximillian'ın resmi matbaacısı olma ayrıcalığını da kazanmıştır. O, matbaasında Almanca eserlerin basımına ağırlık vermiş ve 1521 yılında ölmüştür. 1487 yılında Augsburg'da yayımlanan Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirisi her sayfada iki sütun halinde 48 satırlı ve 800 yapraktan oluşmuştur.¹⁰⁸ Schönsperger'in yayımladığı diğer çeviri baskısı ise 2 cilt halinde ve 1490 tarihlidir.¹⁰⁹

Augsburg'da matbaacılık yapan bir diğer kişi ise *Hans Otmar*'dır. O, 1502-1514 yılları arasında Augsburg'da matbaa işletmiş, ayrıca Reutlingen ve Tübingen şehirlerinde de matbaalar kurmuştur. Oğlu *Silvan Otmar* ise Augsburg'da 1513'ten 1539'a kadar matbaa işletmiş ve Luther'in yazılarını da yayımlamıştır.¹¹⁰ *Hans Otmar*'ın 1507 yılında Augsburg'da yayımladığı bir Almanca çeviri¹¹¹ ile oğlu *Silvan Otmar*'ın 1518 yılında 2 cilt halinde yayımladığı Kitab-ı Mukaddes'in Almanca çevirileri de önemlidir.¹¹²

Protestanlık öncesi Latince dışındaki tüm Kitab-ı Mukaddes çevirilerini yapan/yayımlayan yukarıdaki kişilerin Katolik Kilisesi karşıtı "heretikler" olduğunu ve Katolik Kilisesi'nin de buna kesinlikle onay vermediğini söylemek pek olası görünmemektedir. Çünkü bu çeviriler (muhtemelen) manastırlarda da okunmuş, dolayısıyla Kutsal Kitap'ın bu yolla anlaşılmasına izin verilmiştir. Söz konusu matbaacılar, henüz Protestanlık ortaya çıkmadığından, bir Katolik olarak faaliyet göstermiş ve farklı konularda kitaplar basmıştır. Ayrıca bu çevirileri yapanların ve yayınlayanların Kilise tarafından aforoz edildiğine veya cezalandırıldığına dair bir bilgi de bulunmamaktadır.¹¹³ Dolayısıyla Kitab-ı Mukaddes'in bu Almanca çevirileri Martin Luther'in çevirisinden önce yayımlanmış olmaları ve o dönemlerde toplumda kutsal kitabın anlaşılmasına yönelik bir çeviri faaliyetinin zaten var olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Martin Luther'in Eylül 1522'de "Yeni Ahit"i Almancaya çevirmeden evvel basılmış Kitab-ı Mukaddes'in 14 Almanca çevirisi hakkında matbaa, basım yeri ve basım tarihi bilgileri (ilk beş çeviri ile ilgili bilgiler kesin olmamakla birlikte) tablo olarak şu şekilde gösterilebilir:¹¹⁴

Sıra No	Matbaa Sahibi	Basım Yeri	Basım Tarihi
1	[Johannes Mentelin]	[Strassburg]	[y. 1466]
2	[Heinrich Eggestein]	[Strassburg]	[y. 1470]
3	[Jodocus Pflanzmann]	[Augsburg]	[y. 1473/1475]

¹⁰⁷ Johann Reinharfd de Grüninger, *Biblia Sacra I, II*, (Strassburg: 1485), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

¹⁰⁸ Johann Schönsperger, *Biblia*, (Augsburg: 1487), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

¹⁰⁹ Johann Schönsperger, *Das ... teyl der Bibel I, II*, (Augsburg: 1490), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

¹¹⁰ Strand, *German Bibles Before Luther*, 37.

¹¹¹ Hans Otmar, *Bibel Erst Teil*, (Augsburg: 1507), MDZ Digitale Bibliothek, (Erişim 01 Şubat 2023).

¹¹² Silvan Otmar, *Bibel Teütsch, I, II*, (Augsburg: 1518).

¹¹³ Strand, *German Bibles Before Luther*, 35-36.

¹¹⁴ Strand, *German Bibles Before Luther*, 24

4	[Günther Zainer]	Augsburg	[y. 1475/1476]
5	[J. Sensenschmidt- A. Frisner]	[Nürnberg]	[y. 1476]
6 (veya7)	[Günther Zainer]	Augsburg	1477
7 (veya 6)	Anton Sorg	Augsburg	20 Haziran 1477
8	Anton Sorg	Augsburg	3 Ocak 1480
9	Anton Koberger	Nürnberg	17 Şubat 1483
10	J. Reinharfd de Grüninger	Strassburg	2 Mayıs 1485
11	Johann Schönsperger	Augsburg	25 Mayıs 1487
12	Johann Schönsperger	Augsburg	9 Kasım 1490
13	Hans Otmar	Augsburg	12 Şubat 1507
14	Silvan Otmar	Augsburg	27 Ocak 1518.

Birçoğu iki cilt halinde basılan bu Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirilerinde ilk cilt Mezmurlar ile bitmekte, 2. cilt ise Özdeyişler ile başlamaktadır. Çevirilerde Eski ve Yeni Ahit ile birlikte, Katoliklerin kutsal metinlere dâhil ettiği ve ikinci derecede sahih/kutsal saydığı “Deuterokanonik” bölümleri de yer almaktadır. Söz konusu 14 Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirisinin ilk çeviriler hariç diğerlerinde gravür ve süslemeler vardır. Çeviri eserlerinde kullanılan yazı karakteri, yazının büyüklüğü, satır sayısı, sayfalardaki süslemeler, çizimler, resimler ve gravürler sayfa toplamını etkilemiştir. Çeviriler her sayfada iki sütun halinde ve ortalama 50-60 satır olacak şekilde düzenlenmiştir.

3. Kitab-ı Mukaddes’in Almanca Çevirilerinde Dil ve Süsleme Açısından Etkileşim

Martin Luther öncesi “High German” (Hochdeutsch) Kitab-ı Mukaddes çevirileri hem metin-dil özellikleri açısından hem de sayfalardaki sanatsal süslemeler açısından birbirlerini etkilemiştir. Latince Vulgata’nın esas alındığı söz konusu Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirileri arasında metin ve dil özellikleri açısından hangisinin temel kaynak olarak kullanıldığı hususunda Almanca dilinin değişimi/gelişimi ve bazı kelimelerin kullanımları dikkate alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çerçevede Almanca basılan ilk çeviri olarak *Mentelin* çevirisi, *Eggstein*’i; *Eggstein* de *Pflanzmann* ve *Zainer I* çevirilerini etkilemiştir.¹¹⁵ *Günther Zainer*’in ilk çeviri baskıları da (*Zainer Ia- Zainer Ib*), *Sensenschmidt-Frisner*, *Sorg I* ve *Koberger* çevirileri ile *Zainer II* ve *Sorg II*’ye etkisini göstermiştir. Daha sonraki yıllara ait çevirilerde ise *Koberger* baskısının; *Grüninger*, *Schönsperger*, *H. Otmar* ve *S. Otmar* çevirilerini etkilediği belirtilmiştir. Buna göre, *Mentelin*, *Zainer I* ve *Koberger* çevirileri diğerlerini daha çok etkilemesi yönüyle öne çıkmaktadır.¹¹⁶

Sanatsal süslemeler bakımından ise nispeten basit gravür resimlerinin yer aldığı 1480 öncesi Almanca çevirilerde *Pflanzmann* ve *Zainer I* çevirileri temel kaynak durumundadır. *Pflanzmann*’ın gravür ve süslemeleri büyük oranda *Sorg I*’i etkilemiş; *Zainer I* de, *Zainer II*, *Sorg II* ve *Sensenschmidt-Frisner* çevirilerini etkilemiştir. 1480 sonrası çevirilerde ise *Anton Koberger*’in “Low German” Kitab-ı Mukaddes çevirilerinden aldığı resimler/gravürler kaynak olarak kullanılmıştır. Onun çevirisinde kullandığı 109

¹¹⁵ Kurrelmeyer, “The Genealogy of the Pre-Lutheran Bibles”, 238-239.

¹¹⁶ Strand, *German Bibles Before Luther*, 30-31.

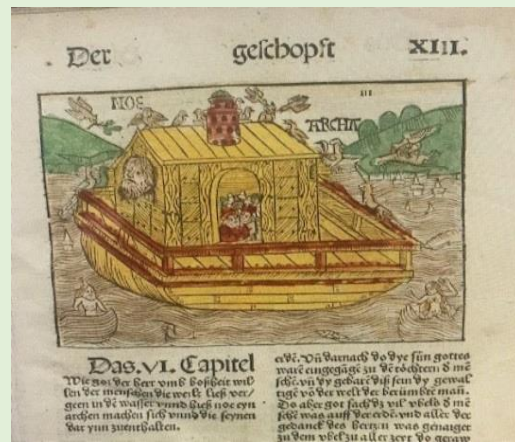
resim/gravür, boyutları küçültülerek veya bazı küçük değişikliklerle *Grüninger, Schönsperger I ve II, H. Otmar, S. Otmar*'ın çevirilerinde de yer almıştır.¹¹⁷

Bu gravürlerle ilgili *Anton Koberger* ve *Johann Reinhard de Grüninger* çevirileri arasındaki benzerlik ve etkileşim şu görsellerde daha iyi fark edilmektedir:

Koberger çevirisinde Kabil'in Habil'i öldürmesi görseli¹¹⁸

Grüninger çevirisinde Kabil'in Habil'i öldürmesi görseli¹¹⁹

Koberger çevirisinde Nuh Tufanı görseli¹²⁰

Grüninger çevirisinde Nuh Tufanı görseli¹²¹

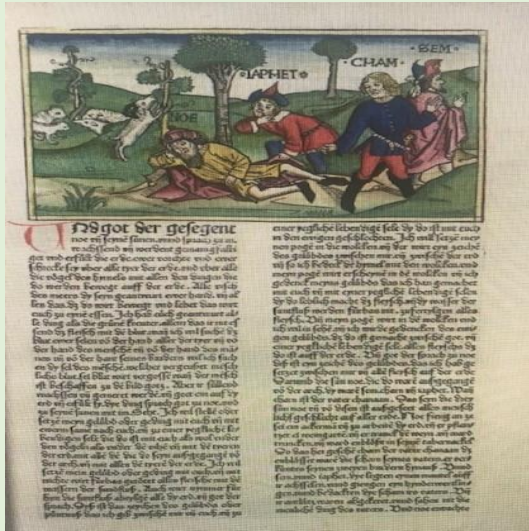
¹¹⁷ Strand, *German Bibles Before Luther*, 31-32.

¹¹⁸ <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025544?page=22,23> (Erişim: 01/08/2023)

¹¹⁹ <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025991?page=28,29> (Erişim: 01/08/2023)

¹²⁰ <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025544?page=24,25> (Erişim: 01/08/2023)

¹²¹ <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025991?page=32,33> (Erişim: 01/08/2023)

Koberger çevirisinde Nuh ve Oğulları görseli¹²²

Grüninger çevirisinde Nuh ve Oğulları görseli¹²³

Bu iki çeviride de aynı konularla ilgili gravürler, bazı perspektif ve renk değişimleriyle kullanılmıştır. Dolayısıyla Grüninger, gravür ve çizimler konusunda Koberger'i örnek aldığı için ilgili konunun geçtiği sayfada muhakkak benzer bir görsel koyma gereği duymuştur.

Sonuç

Katolik Hıristiyanlıkta Kitab-ı Mukaddes'in Latince çevirisi Vulgata temel kaynak olarak benimsenmiş olsa da Avrupa'da İtalyanca, Almanca, İngilizce, Fransızca, Flemenkçe gibi farklı dilleri konuşan Hristiyanların Latince Kitab-ı Mukaddes'i kendi dillerine çevirme girişimleri de olmuştur. Özellikle 15. yüzyılda bu faaliyetler artmış, matbaanın yaygınlaşmaya başlamasıyla farklı dillerde Kitab-ı Mukaddes çevirileri yayımlanmıştır. Kitab-ı Mukaddes'in ilk olarak ne zaman Almancaya çevrildiği kesin olarak bilinmese de matbaada basılan ilk Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirisi *Johannes Mentelin*'e nispet edilmektedir (1464-1466). Bu çeviriyi 1470-1476 yıllarında basıldığı değerlendirilen *Heinrich Eggstein*, *Jodocus Pflanzmann*, *Günther Zainer*, *Johann Sensenschmidt*-*Andreas Frisner* çevirileri izlemiştir. Daha sonra 1477'den 1518 yılına kadar ise *Anton Sorg*, *Anton Koberger*, *Johann Reinharfd de Grüninger*, *Johann Schönsperger*, *Hans Otmar* ve *Silvan Otmar* tarafından Almanca Kitab-ı Mukaddes çevirileri yayımlanmıştır. Katolik Kilisesi bu dönemlerde Kitab-ı Mukaddes'in farklı dillere çevrilmesine nispeten hoşgörü ile yaklaşmış ve matbaacıları yönelik bir suçlama ya da aforoz uygulanmamıştır.

1517 yılında Martin Luther, Katolik Hristiyanlığın inanç ve uygulamalarına başkaldırmış, dini hükümler açısından kutsal kitabın tek otorite olması gerektiğine vurgu yapmış (Sola Scriptura), Kitab-ı Mukaddes'in anlaşılabilmesi için farklı dillere çevrilmesini savunmuştur. Luther'in, Papalık tarafından aforoz edilmesinin ardından

¹²² <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025544?page=26,27> (Erişim: 01/08/2023)

¹²³ <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025991?page=36,37> (Erişim: 01/08/2023)

Kitab-ı Mukaddes'i Almancaya çevirmesi ve dini hükümlerde tek otorite olarak kutsal kitaba vurgu yapması, Protestan anlayışın en ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur. Bu nedenle Kitab-ı Mukaddes'in Almanca çevirisi adeta Martin Luther ve Protestanlık ile özdeşleşmiştir. Bu durum da Katoliklerin, Latince dışındaki çevirilere karşı olumsuz tutumunu tetiklemiştir. Yani Luther'in çevirisinin toplumdaki etkisi artınca, Katolik Kilisesi çevirileri muhalefete ve sansürlemeye doğru bir tutum değişikliğine gitmiştir. Sonuç olarak Protestanların Kitab-ı Mukaddes'in farklı dillere çevrilmesini ısrarla savunması ve günümüzde de bu yolla misyonerlik faaliyetlerini yürütmesi, bu çeviri sürecinde Martin Luther ve Protestanlık adını ön plana çıkarsa da Protestanlık henüz ortaya çıkmadan önce Kitab-ı Mukaddes'in birçok Almanca çevirisinin varlığı göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

Akın, Ayla - Tosun, Muharrem, "Kutsal Kitap Çeviri Yöntemlerine Çeviribilimsel Bir Yaklaşım". *International Journal of Language Academy* 4/13 (2016), 59-77. <https://ijla.net/DergiTamDetay.aspx?ID=436>

Aydın, Mehmet. *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005.

Aytaç, Gürsel. *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

Darlow, T. H.- Moule, H. F. *Historical Catalogue of the Printed Editions of Holy Scripture in the Library of the British and Foreign Bible Society*. London: The Bible House, 1911.

Eggstein, Heinrich. *Biblia. Strassburg, 1470?*. (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023).

<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00041186?page=,1>

Erbaş, Ali. *Hristiyanlıkta Reform ve Protestanlık Tarihi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.

Feigin, Samuel I. "The Original Language of the Gospels", *Journal of Near Eastern Studies* 2/3 (1943), 187-197.

<https://www.journals.uchicago.edu/doi/epdf/10.1086/370674>

Göksel, Rabia. *Hristiyanlığın Tarihi Sürecinde Kutsal Kitap Tercümeleleri*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2021.

Grüninger, Johann Reinharfd. *Biblia Sacra. Strassburg, 1485?*. (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023).

<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025991?page=,1>

<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025992?page=,1>

Hyma, Albert. *The Christian Renaissance: A History of the "Devotio Moderna"*. Michigan: Reformed Press, 1924.

Koberger, Anton. *Biblia. Nürenberg 1483?*. (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023).

- <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025544?page=,1;>
<http://dlib.gnm.de/item/2Inc28046>
 Kurrelmeyer, William. "The Genealogy of the Pre-Lutheran Bibles," *Journal of Germanic Philology* III (1900), 238-247.
<https://www.jstor.org/stable/pdf/27699115.pdf>
 Kuzgun, Şaban. *Dört İncil Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları, Çelişkileri*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2008.
 Lewis, Jack P. -Draper, Charles W. "A History of Bible Translations"
<https://www.csmedia1.com/meadowbrookchurch.com/rbttranslationshistory.pdf> (Erişim 21 Mayıs 2023).
 Mentelin, Johannes. *Biblia*. Strassburg, 1466?. (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023). <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00036981?page=,1>
 Olgun, Hakan. *Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2. Basım, 2016.
 Mentelin, Johannes. "Protestanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım 2010.
 Otmar, Hans. *Bibel Erst Tail*. Augsburg 1507. (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023).
<https://www.digitalesammlungen.de/en/view/bsb11203111?q=%28otmar+bibel%29&page=,1>
 Otmar, Silvan. *Bibel Teütsch I, II*. Augsburg 1518. (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023).
https://collections.thulb.uni-jena.de/receive/HisBest_cbu_00010335
https://collections.thulb.uni-jena.de/receive/HisBest_cbu_00010334
 Petruzzello, Melissa. "Biblical Translation", *Britannica*. Erişim 30 Ocak 2023.
<https://www.britannica.com/topic/biblical-translation>
 Pflanzmann, Jodocus. *Biblia*, Augsburg, 1475?. (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023).
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025539?page=,1>
 Prime, Wendell. *Fifteenth Century Bibles A Study In Bibliography*. New York: Anson D. F. Randolph and Company, 1888.
 Sarıkçıoğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, Genişletilmiş 4. Baskı, 2002.
 Schönsperger, Johann. *Biblia*. Augsburg, 1487, (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023).
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025546?page=,1>
 Schönsperger, Johann, Das ... teyl der Bibel I, II, Augsburg, 1490. (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023).
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00026206?page=,1>
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00026207?page=,1>
 Sensenschmidt, Johann-Frisner, Andreas. *Biblia I, II*. Nürnberg 1476/1478?. (Elektronik Tarama, Erişim 1 Şubat 2023).

- <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00026111?page=,1>
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00026112?page=,1>
Sorg, Anton. *Biblia I, II*. Augsburg 1477. (Elektronik Tarama, Erişim 1 şubat 2023).
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025987?page=,1>
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025989?page=,1>
Sorg, Anton. *Biblia I-II*, Augsburg 1480. (Elektronik Tarama, Erişim 1 şubat 2023).
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00026204?page=,1>
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00026205?page=,1>
Strand, Kenneth A. *German Bibles Before Luther- The Story of 14 High-German Editions-*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1966.
Toprak, Funda. *XVII. Yüzyıla Ait Bir İncil Tercümesi: İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası, 2006.
Wallau, Heinrich Wilh. "Johannes Mentelin", *Catholic Answers*. Erişim 02 şubat 2023.
<https://www.catholic.com/encyclopedia/johannes-mentelin>
Zainer, Günther. *Biblia I-II*. Augsburg 1475/1476?, (Elektronik Tarama, Erişim 1 şubat 2023).
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025978?page=,1>
<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00025979?page=,1>
<https://language.mki.wisc.edu/essays/high-and-low-german/> (Erişim 01 şubat 2023).
<https://www.catholic.com/encyclopedia/johannes-mentelin> (Erişim 02 şubat 2023).
http://textus-receptus.com/wiki/Bible_translations_into_Italian (Erişim 04 şubat 2023).
<https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/BIBLIA.htm#GW04295> (Erişim 04 şubat 2023).